



MARMARA ÜNİVERSİTESİ MARMARA UNIVERSITY  
ULUSLARARASI İLİŞKİLER RESEARCH CENTER FOR  
ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ INTERNATIONAL RELATIONS

# MURCIR Analiz

## ARNAVUTLUK'TA “BEKTAŞI DEVLETİ” KURULMASI ÜZERİNE BİR ANALİZ

*Arnavutluk topraklarının bir kısmında Başbakan Edi Rama tarafından dile getirilen şekilde bir Bektaşî devleti kurulması önerisi, Arnavutluk kamuoyu ve Bektaşî liderlerince hem anayasal bir suç, hem de Bektaşîler dahil herkesi rahatsız eden bir gelişme olmuştur. Bu meselenin öne çıkarılmasında insani ve siyasi bir gereklilikten ziyade, uluslararası bazı ilişkilerin etkili olduğuna dair genel bir kanaat oluşmuştur.*

### Muharrem SHTAVICA

#### Balkanlar ve Arnavutluk'ta Bektaşîliğin Tarihsel Kökenleri Nelerdir?

Bektaşîlerin Arnavutluk'taki erken tarihi hakkında az şey bilinse de 16. yüzyılın sonlarından 17. yüzyılın ortalarına kadar iyi bir şekilde yerleşmiş oldukları varsayılabilir. Bektaşîler Arnavutluk'a girişlerini efsanevi bir figür olan Sarı Saltık'a dayandırmaktadır. Bektaşî Dervişleri Tarikatı, günümüzde Arnavutluk Cumhuriyeti, Kosova, Makedonya ve Türkiye'de geniş bir yelpazeye ulaşmıştır. Özellikle, Arnavutluk'ta Bektaşî inancına mensup kişilerin sayısı yüzde 20 civarında olup bugün Bektaşî Tarikatı'nın dünyadaki ana merkezi Arnavutluk Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır.

Bektaşî tarikatının, milattan sonra on üçüncü yüzyılda Anadolu'da yaşamış bir Sufi, Seyyid ve İslam filozofu olan Hacı Bektaş Veli tarafından kurulduğu söylenmektedir. Bektaşîliğin erken tarihi hakkında az şey bilinmesine rağmen, verilere göre bu Sufi /Tasavvufi tarikatın Balkanlar'da yayılmasındaki ana figürün; Pir Balım Sultan olduğu gösterilmektedir. Tarihi kaynaklar bize Osmanlı İmparatorluğu döneminde yeniçerilerin, çoğunun onun öğretisine mensup olmaları nedeniyle “Hacı Bektaş Veli'nin Oğulları” olarak da adlandırıldıklarını göstermektedir. Yeniçerilerin, Bektaşîliğin Balkanlar'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Arnavutluk'ta da yayılmasında en önemli unsurlardan biri olduğuna hiç şüphe bulunmamaktadır. Zira, Sultan'ın bu muhafız birliğinin askerlerinin çoğunun devşirme misyonu aracılığıyla Edirne'deki (Enderun) askeri okullara kaydedilen Arnavut kökenli olduğu bilinmektedir.

Ancak II. Mahmud döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması Bektaşî tarikatını da etkilemiştir; Sultan II. Mahmud, siyasi nedenlerin yanı sıra, Sünni öğretileri takip etmeyen, karışıklık çıkarıcı ve İslam şeriatının yükümlülüklerini yerine getirmeyen Bektaşî öğretileri ve vaazlarıyla da çekişmiştir.

Bu nedenle, tekkenin çoğu Nakşibendi tekkeleri gibi Sünni tekkelerine dönüştürülmüş ya da devlet hazinesinin bir parçası olmak üzere istimlak edilmiştir. Bununla birlikte, Bektaşî tarikatının bazı inanç ve öğretileri daha sonra Sultan II. Mahmud tarafından devlet işlerinin kontrolü ve Şeyhülislam'ın danışmanlığı altında daha sınırlı bir şekilde rehabilite edilip yeniden restore edilecekti. İmparatorluğun dağılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanının ardından, 1925 yılında Bektaşî Tarikatı da dahil olmak üzere tüm dini tarikatların kapatılması için yayınlanan bir kararname sonrasında genel merkez Türkiye'den Tiran'a (Arnavutluk) taşınmıştır.

### **Bektaşîlerin Arnavutluk Rönesansına ve Bağımsız Devletin Kuruluşuna Etkisi Nedir?**

Bektaşîler, 19. yüzyılın sonunda Arnavut Ulusal Rönesans'ının yükselişinde farkındalık açısından son derece değerli bir role sahip olup bağımsız Arnavutluk Devleti'nin kurulmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Tepedelenli Ali Paşa (Ali Pash Tepelena), 18. yüzyılın ortalarında ve 19. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu içinde bir Arnavut vilayetini yöneten ilk idareci olarak kabul edilir. Yanya vilayeti, uluslararası sınırları olan tanınmış bir devlet olmamasına rağmen, Ali Paşa modern Arnavutluk devletinin kurulmasının öncülüğünü yapmıştır. Güney Arnavutluk'ta doğan fakat uzun süre İstanbul'da yaşayıp faaliyet gösteren Naim Bey Fraşiri (1846-1900), Arnavut edebiyatının ve Arnavut ulusal rönesansının en büyük kahramanlarından biri olarak kabul edilir. 1896'da yayınlanan "Bektaşîlerin Defteri" adlı eseriyle Arnavutluk'taki Bektaşî inananları arasında yüksek vatanseverlik duygularını uyandırarak yeni Arnavutluk Devleti'nin uyanışına ve kuruluşuna önemli katkılarda bulunmuştur. Şair Fraşiri bu eserinde, iyi bir Bektaşî olmakla birlikte vatanının özgürlüğü için savaşan bir yurtsever de olabilen bir Arnavut'un düalist ruhunu göstermek istemiştir. Naim Fraşiri'nin yanı sıra Bektaşî öğretisine mensup iki kardeşi Abdül ve Şemsettin Sami Bey Fraşiri de Arnavutluk'un yeniden doğuşunda ve devletleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Abdül Fraşiri'nin 1878'de Prizren Arnavut Birliği'nde Arnavutluk topraklarının tek bir devlette birleşmesi için delege olduğu da unutulmamalıdır. Arnavutluk Devleti'nin kuruluşunun tanınmış figürleri, bilhassa Avlonyalı İsmail Bey, Matlı Recep Paşa, Bayo Topulli, Mehmet Ali Viryoni Paşa, Şahin Bey Kolonya ve diğerleri, Hüseyin Baba Melcani, Baba Abedin Fraşiri, Baba Salih Elbasani gibi dönemin Bektaşî Tarikatı liderlerinden sarsılmaz bir destek bulmuşlardır.

### **Bektaşî Devletinin Kurulması Fikrinin Kökeni Nedir?**

Arnavutluk'ta egemen bir Bektaşî devleti kurma fikri, Başbakan Edi Rama'nın New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde yaptığı konuşma sırasında ortaya atılmıştır. Başbakan Rama, Arnavut hümanist Rahibe Teresa'nın sözlerini yorumlayarak: "Herkes büyük işler yapamaz ama büyük bir sevgiyle küçük işler yapabiliriz" sözleriyle bir nevi 'Tiran'ın merkezinde bir mikro-devlet olan Bektaşîliğin kurulmasının, Arnavutlar arasında bu ülkenin büyüklerinden miras kalan dini uyumun tezahürü için küçük bir adım olacağı' mesajını vermek istemiştir.

Bu açıklama aslında sadece kamuoyunu değil, Tiran'daki Dünya Bektaşî Genel Merkezi'nin lideri Hacı Dede Edmond Brahimay'ı (halk arasında 'Baba Mondî' olarak bilinen adıyla) de şaşırtmıştır. Diğer hususların yanı sıra 'Baba Mondî' bu inisiyatifin tamamen Başbakan Rama'ya ait olduğunu ve bunun Tiran'daki Bektaşî Tarikatının herhangi bir talebiyle ilgisi olmadığını vurgulamıştır. Bektaşîlerin Tiran'daki dünya lideri bir başka açıklamasında, toprak hırsıyla bağımsız bir devlet kurmaya pek yanaşmadıklarını aksine yüzyıllardır süregelen geleneklerini takip ederek dini egemenliklerine sahip olacakları Vatikan tarzında bağımsız bir Bektaşî oluşumu yaratmak istediklerini tekrarlamıştır.

Kısaca Rama, bazı yakın çalışma arkadaşları dışında, bu girişim için ABD de dahil olmak üzere NATO müttefiki ülkelerin hiçbirine danışmadığını belirtmektedir. Ancak Rama, böyle bir devletin kurulması halinde, teokratik bir şekilde yönetilen İran hariç, uluslararası tanınırlık konusunda büyük bir sorunla karşılaşmayacağını da vurgulamaktadır. Ayrıca İran, Bektaşîliği gerçek İslam'a ait olmayan unsurlar içeren heterodoks bir mezhep olarak görmektedir. İran'ın 2022'den bu yana, Arnavutluk devletinin hükümetine ve bazı bankacılık ağlarına siber saldırı düzenlediği yönündeki suçlamaları nedeniyle Arnavutluk ile diplomatik bağlarını kopardığını da belirtmek gerekir.

### **Bir Bektaşî “Mikro- Devleti” ile Ne Kastedilmektedir?**

New York Times gazetesine göre Başbakan Edi Rama, 'Bektaşî Devleti'nin dinler arası hoşgörüyü teşvik etmek amacıyla Vatikan benzeri bir anklav modeline göre kurulacağını vurgulamıştı. Böyle bir devlet kurulacaksa eğer, New York'un 5 blok büyüklüğünde ya da Vatikan'ın dörtte biri büyüklüğünde olacaktır. 'Bektaşî Devleti'nde' içki içmek serbest olup, kadınlar istedikleri gibi özgürce giyinebileceklerdir. Başka bir deyişle, bu devletin amacı, katı dini kurallar ve şeriat dayatmaları olmaksızın 'Arnavutluk'ta ılımlı ve hoşgörülü bir İslam'ın' teşvik edilmesidir. Öte yandan Baba Mondî, “devletin büyüklüğünün önemli olmadığını ve 'gelecekte herhangi bir diktatör olma iddiasında bulunmadığını' beyan etmişti. Bu devletin toprakları 10 hektarlık bir alandan oluşup hükümetin, idarenin, pasaportun ve belirli sınırların mülkiyetinde olacaktır. Güvenlik uzmanı İtir Kulla ise Arnavutluk'ta kurulacak bir Bektaşî devletinin Vatikan'dan çok Malta'ya benzeyebileceğini ve kendi pasaportuna da sahip olacağını vurgulamaktadır. Baba Mondî, diğer konuların yanı sıra, iç ve dış düşmanların kötü niyetli olma ihtimali nedeniyle istihbarat sistemiyle donatılmış olsa bile bu ülkenin bir ordusu, sınır muhafızları veya mahkemeleri olmayacağını iddia etmişti.

### **Arnavutluk'un Yasal Mevzuatı ve Anayasası Böyle Bir Devlet Girişimine Nasıl Bakıyor?**

Bektaşî Tarikatı Devleti kurma fikri, Arnavutluk devleti içindeki analistler arasında güçlü tartışmalara ve eleştirilere neden oldu. Avukat ve tarihçi Elena Kocaqi, Arnavutluk topraklarında yeni bir devlet kurulmasının Arnavutluk Cumhuriyeti Anayasası'nın 1. maddesinin 2. Paragrafında yer alan “Arnavutluk Cumhuriyeti üniter ve bölünmez bir devlettir.” şeklindeki ifade sebebiyle suç teşkil ettiğini belirtmektedir. Kocaqi ayrıca böyle bir açıklamanın değil bir Başbakan, sıradan bir vatandaş tarafından yapılırsa bile bir yaptırım olduğunu söylemektedir.

Aynı görüş Arnavut avukat ve siyasetçi Spartak Ngjela tarafından da paylaşılmaktadır. Ngjela, 'Arnavutluk devleti içinde ikinci bir devletin kurulmasının hiçbir yasal dayanağı bulunmadığını ve bunun ulusal bir ihanet olacağını' vurgulamaktadır. Uzman Neritan Alibali, Edi Raman'ın bu girişiminin daha çok 2025 yılında yapılacak olan seçimlerde kendi siyasi çıkarları için bir retorik olduğuna dikkat çekmektedir. Özetle Alibali, 'Arnavutluk Cumhuriyeti Anayasası'nın Arnavutluk toprakları içinde başka bir egemen devletin kurulmasını kesinlikle yasakladığını' teyit etmektedir. Kocaqi bir başka açıklamasında da "bir devlet liderinin topraklarını teslim etmesi eski yasasına göre ölümlerle cezalandırılırdı, fakat bu yasa şu anda mevcut olmadığı için ceza kanunu Başbakan Rama'yı 5 yıldan müebbetle kadar hapis cezasına çarptırabilir" demektedir.

Araştırmacı Fatos Lubonja ise tepkisini bunun alışılmadık bir çılgınlık olarak adlandırılacağını ve 'böyle bir devletin kurulması Arnavutluk'u, karşısına çıkan herkesin bir şeyler almak ya da satmak isteyeceği büyük bir süpermarkete dönüştürecektir' sözleriyle dile getirmiştir. Tarihi ve diplomat Pellumb Xhufi, Arnavutluk'ta bir Bektaşî devleti kurulmasının bu inancın geleneğiyle çelişeceğini, Bektaşî öğretisinin dini ve manevi vaazlar içerip, asla siyasi mesajları içermediğini vurgulamıştır. Son zamanlarda Amerika, Avustralya ve Kanada Bektaşî Tarikatı Ruhani Reisi Elidon Pashaj, Arnavutluk'taki Bektaşî Cemaati Tüzüğü'nün bu inancı dini ve manevi terimlerle tanımladığını ve asla siyasi bir İslami tarikat olmadığını vurgulamaktadır. Pashaj, ayrıca Bektaşîliğin Vatikan ya da herhangi bir devlet gibi siyasi imalarla algılanmaması gerektiğine dikkat çekmektedir.

### **"Tiran'daki Bir Bektaşî Devleti Kurulmasının" Arnavutluk ve Bölgedeki Ülkeleri için Yaratabileceği Tehlikeler Neler Olabilir?**

Arnavutluk dini bir arada yaşama ve uyum açısından dünya çapında tanınmış olsa da Bektaşîlik için iddia edildiği gibi benzeri görülmemiş egemen bir devletin kurulması, Arnavutluk'taki diğer dini topluluklar arasında bir düzensizlik ve dengesizlik meydana getirebilir. Arnavutluk'taki Müslüman Arnavut Topluluğu (MAT), Başbakan Rama'nın Arnavutluk devleti sınırları içerisinde bir Bektaşî devleti kurulmasına ilişkin açıklamasının hemen ardından tepki göstermiştir. MAT, Arnavutluk'ta İslam'ın tek resmi temsilcisi olduğunu ve "modern İslam", "hoşgörülü İslam" vb. terimlerin kullanılmasının gelenekle ve yaptıkları dini vaazlarla uyum olmadığını belirtmiştir. MAT, bir açıklamasında İslam'ın evrensel olduğunu ve bir devlet, il ya da ulus içinde tanımlanmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca MAT, Arnavutluk devleti içinde bir devlet kurulmasının, Arnavutluk ve halkının yüzyıllardır sahip olduğu dini uyum dengesini bozmak için gelecekte tehlikeli bir emsal teşkil edeceğini vurgulamıştır. Başbakan Rama'nın açıklamasına tepki gösteren çeşitli sivil toplum kuruluşları ve dini gruplar da Tiran'da MAT kurumu önünde ellerinde "benim adıma değil" yazılı pankartlarla protesto gösterisi düzenlemiştir. Dini aidiyet ve inanç konusunda, Arnavutluk yıllardır yasalar ve ülkenin anayasası tarafından güvence altına alınan dini hoşgörüsüyle tanınmaktadır. Resmi dini olmayan laik bir devlet olmasına rağmen Arnavutluk'ta farklı inançlardan oluşan geniş bir mozaik bulunmaktadır. Müslümanlar ve Hristiyanlar, Arnavutluk Cumhuriyeti'nde nüfusun çoğunluğunu oluşturan en büyük gruptur.

Arnavutluk Cumhuriyeti İstatistik Enstitüsü'nün 2023 yılına ait resmi verilerine göre, Arnavutluk'ta yaşayan toplam 2.402.113 nüfusun 1.101.718'i (%45,86) Müslüman, 201.530'u (%8,38) Katolik Hıristiyan, 173.645'i (%7.22) Ortodoks, 115.644 (%4,81) Bektaşî, 9.658 (%0,4) Evanjelik Protestan, 332.155 dindar olmayan, 3.670 (%0,15) diğer inançlara mensup, 85.311 (%3,55) ateist ve 378.782 (%15,76) bildirimde bulunmamıştır.

Siyasi uzmanı Baton Haxhiu, 'Arnavutluk'un tüm bu yıllar boyunca güçlü laiklik geleneği sayesinde toplum dengesini ve topluluklar arasındaki dinler arası uyumu korumayı başardığını' vurgulamaktadır. Ne var ki, bir Bektaşî devleti kurulmasına yönelik bir deklarasyon, çoğunluğu oluşturan Sünni toplum ile Ortodoks ve Katolikler gibi diğer dini gruplar arasında ayrılık ve parçalanma yaratacak eğiliminde olabilir. Dolayısıyla bu durum, bir grubun -ki bu durumda Bektaşî inancı dini açıdan en küçük gruptur- lehine bir mesaj verecektir, ancak Arnavutluk Devleti'nin egemenliği ve birliği için oldukça elverişli olduğu kadar tehlikeli de olan bir ilişki söz konusudur' demektedir. Arnavutluk'ta bir Bektaşî devleti kurma fikri iç bölünme ve karışıklıkların yanı sıra Kosova ve komşu ülkelerde de sonuçlar meydana getirebilecektir. Kosova konusuna özel bir vurgu yapmak gerekirse, bu durum Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vučić'in, Sırp çoğunluğa sahip belediyeler birliğinin kurulması talebinde olduğu gibi, Kosova'da "Sırp Ortodoks kiliseleri ve manastırlarından oluşan fiili bir özerk devlet" kurulması yönündeki iştahını kabartabilir.

Arnavutluk topraklarının bir kısmında Başbakan Edi Rama tarafından dile getirilen şekilde bir Bektaşî devleti kurulması önerisi, Arnavutluk kamuoyu ve Bektaşî liderlerince hem anayasal bir suç, hem de Bektaşîler dahil herkesi rahatsız eden bir gelişme olmuştur. Bu meselenin öne çıkarılmasında insani ve siyasi bir gereklilikten ziyade, uluslararası bazı ilişkilerin etkili olduğuna dair genel bir kanaat oluşmuştur.

### Yazar Hakkında



**Muharrem SHTAVICA** Akdeniz Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler bölümünde Doktora eğitimini sürdürmektedir. "Kosova ile Sırbistan Arasında Çatışma Çözüm Sürecini" araştırmaktadır. "Contemporary Russian Geopolitical Strategy in the Western Balkans" kitap bölümü, "Avrupa Birliği Güvenliği ve Suriye'li Mülteciler Sorunu", "Ortadoğu'da Milliyetçilik", "The Construction of FETÖ in the Balkans" makalelerin yazarıdır. Arnavutça, Türkçe, İngilizce ve Sırpça dilleri bilmektedir.

\*Yazıda yer alan fikirler yazarına/yazarlarına aittir ve MURCIR 'ın yayın politikasını yansıtmayabilir.

